

ՇԵԼԻԻ “ՊՐՈՄԵԹԵԻՍ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ”Ը

ՇԵԼԻԻ բանաստեղծական հանճարին լիակատար չափը «Պրոմեթեոս Արձակուած»-ի մէջ է որ կը գտնենք: Իր այս քնարական թատերգութեամբ, ան՝ մե՛ր ժամանակներուն մէջ՝ հին Յունաստանի մեծ ողբերգականերու հրաշքն է որ կրկնած է գերազանց ճոխութիւնով մը, որ արդիւնքն է՝ որքան իր արտակարգ յատկութիւններուն, նոյնքան ալ Ատտիկեան ոսկեդարէն ի վեր անցած աւելի քան երկու հազար տարիներուն բերած քաղաքակրթական անհաշուելի նպաստին:

Տեսլապաշտ մըն էր ՇԵԼԻԻ, մարդկային ընկերութիւնը բարեկարգելու բռն անշաղ, եւ բացարձակ անիշխանական մը ըլլալու չափ՝ կատարեալ ազատութեան սիրահար: Ֆրանսական Յեղափոխութեան սկզբունքներով եւ Պղատոնի փիլիսոփայութեամբ սնած, ան՝ խոր ու անկեղծ համոզումով՝ մէկ կողմէ կը ժխտէր ու քանդել կ'ուզէր բոլոր ընկերային հիմնարկութիւնները իբրեւ կաշկանդիչ ուժեր, ու միւս կողմէ, իր թրթռուն գաղափարապաշտութեան բովանդակ հրայրքովը, կը բաղձար նոր իրաւակարգի մը հաստատման, որուն օրէնքը՝ օրէնքի բացակայութիւնը պիտի ըլլար...: Քրիստոնէութեան դէմ իր բռնած անհաշտ դիրքը — զոր սմանք իբրեւ հիւանդագին մտասեւեռում մը մեկնած են, նկատի ունենալով ալլապէս իր ազնիւ, զգալուն, մարդասէր եւ էապէս քրիստոնէական ոգին, — Յիսուսի անձին եւ սկզբունքներուն դէմ՝ հակառակութենէ չէ որ կը բղխէր, ինչպէս կը տեսնենք «Պրոմեթեոս Արձակուած»-ի առաջին արարին մէջ իր ըրած ակնարկութենէն, ալ իմաստասիր-

րական տարակոյտներէ, եւ մանաւանդ այն խորշանքէն ու ցոտումէն, զոր ան՝ իբր հանրապետական, համայնապար ու անիշխանական կը զգար եկեղեցւոյ վարիչներուն դէմ, որոնք փոխանակ ժողովուրդին ազատագրութեան նուիրուելու, միացած էին ազնուականներուն, իրենց աւանձնաշնորհները տալահովելու: «Խիտանին դէմ աքացելու» իր յանգձնութիւնը ուրեմն, որքան իր անսանձ բնասրութեան եւ իր իմացական կաղմուտութեան շրջանին կրած ազատական ազգեցութիւններուն արդիւնք, նոյնքան ալ պաշտօնական Քրիստոնէութեան առթած գայթակղութեան հետեւանքն էր: Եւ ինքը միակը չէր միտքի այգ վիճակին մէջ: Քրիստոնէական աւանդութեանց մէջ մեծցած լաւագոյն հոգիներէն շատեր այգ յուսալաբութեան եւ ուժացման առաջնորդուած էին, ի տես եկեղեցւոյն վատասերման, բրածոյացած կեանքին եւ խափանաւար դերին: Բայց ՇԵԼԻԻ իր խանդաբորբ խառնուածքին բերումով՝ ծայրայեղութեան գիմեց, ու ստատիկ եղաւ փոթորիկը զոր ան իր անձին դէմ յարոյց, իր աւանդապաշտ ու պահպանողական հայրենիքին մէջ, այն օրէն սկսեալ՝ երբ դեռ հազիւ պատանի՝ գրքոյով մը անառտուածութեան պէտքը տարցուցանելու ձեռնարկեց ու վատրուեցաւ դպրոցէն...:

«Պրոմեթեոս Արձակուած»-ի թատերական ու բանաստեղծական քողին տակ ծածկուած իմաստը ըմբռնելու համար, պէտք չէ մոռնալ ՇԵԼԻԻ այս ըմբոստ ու գին, անսանձ ազատութեան տենչը, մարդկութեան հանդէպ իր տնեցած խանգափառ սէրը, եւ իր բարենորոգչական կրքոտ ե-

աւանդը: Բանաստեղծ մը ըլլալէ առաջ՝ առաքեալ մը կը դաւանէր սն ինքզինքը, և այդ ուղղութեամբ սկսած էր գործել դըպրոցի օրերէն:

Պէտք չէ սակայն խորհիլ թէ Շէլի իր գրական հանճարը ի սպաս դրաւ իր մարգարէական կոչումին, իր տեսութիւններն ու համոզումները տարածելու կամ ապացուցանելու մասնաւոր գիտումով: Ինք որ «գուտ բանաստեղծութեան» գերագոյն ներկայացուցիչն է, կը խորշէր ձգտումնաւոր գրականութենէ, գասաւանդական կամ վարդապետական բանաստեղծութենէ, ինչպէս ինք իսկ ըսած է: Իր քերթողութիւնը՝ ոչ թէ քարոզչութիւն՝ այլ խոր ու ինքնաբերական արտայայտութիւնն էր իր էութիւնը գրաւող ու յուզող այն բարձրագոյն խորհուրդներուն որոնք մարդկային ճակատագրին շուրջ կը դառնան: Ան կ'երգէր այդ նիւթին շուրջ, ինչպէս ուրիշ մը կ'երգէ իր սիրած կինը, բնութիւնը կամ հայրենիքը: Շէլիի խորագոյնն ուէրը մարդկութիւնն էր, եւ «Պրոմէթէոս Արձակուած»ը, էսպէս, տառապահոծ մարդկութեան յոյսի եւ փրկութեան տրամբեղութիւնն է:

Լոյսով ու գոյնով կայծկլաւուն այս երկը սակայն՝ գերծ չէ միութիւններէ: Շատեր՝ ճշգրիտ կառուցուածքով եւ յըստակ ու տրամաբանական վարդացումով գործողութիւն մը չգտնելով անոր մէջ, կը կարգան զայն անոր զմայելի սլաակներնուն եւ երաժշտական տողերուն համար միայն: Մեր սովորական ըմբռնումով գրուած թատերախաղ մը չէ այս տրամբեղութիւնը, ոչ ալ ալլաբանութիւն մը, որուն մէջ՝ գործող անձերը, թէեւ մարմնաւորուած՝ բայց իրականին մէջ վերացականութիւններ են, առաքինութիւններ, մոլութիւններ, կամ սկզբունքներ, որոնք միայն մեր ներքին աշխարհին մէջ գոյութիւն ունին, բայց որոնց՝ թանձրացեալ կեանք կուտայ հեղինակը արտաքին աշխարհի մէջ: Դիցալէս մըն է «Պրոմէթէոս Արձակուած»ը, թատերական ձեւով ներկայացուած, ուր գործող անձերը աստուած-

ներ են, բնութեան ուժեր են, ոգիներ են, պարիկներ են կամ ճիւղներ, որոնք կ'ապրին անձանօթ տեղեր, երբեմն լեռներու կատարները, երբեմն երկինքի մէջ կամ ծովերու խորը, երբեմն օդաւակիս, եւ ուրոնք Շէլիի երեւակայութեամբ ու տեսանողի ներդրացմամբ կեանք կ'առնեն մերթ լուսաւոր, մերթ մ'առլ ուժգնութեամբ, և մերթ ալօտ ու հազիւ շշմարելի աննիւթութեամբ, խօսելով լեզու մը որուն բառերը թէեւ մարդկային, բայց պարունակութեամբ այնքան նօսր ու եթերային, որ հեռաւոր իմաստի մը արձագանգը կամ գգումնքը կը բերեն միայն յաճախ, ու միշտ կախարդանքի մը տպաւորութիւնը:

Շէլիի նպատակը չէ եղած Եսթիլէսի կորստած «Պրոմէթէոս Արձակուած»ը վերստեղծել: Ինչպէս յայտնի է, Պրոմէթէոս՝ յունական դիցաբանութեան համեմատ՝ իր ազատութիւնը ձեռք կը բերէ գաղանիքի մը շնորհիւ: Արամազդ պէտք չէ որ ամուսնանայ թէտիսի հետ, որովհետեւ այդ միութեամբ չաւակ մը պիտի ունենայ որ իր կործանման պատճառ պիտի ըլլայ: Արամազդի անձանօթ է այս պարագան, բայց ան գիտէ թէ իրեն սպաննացող վրտանդ մը կայ որուն միայն Պրոմէթէոս տեղեակ է, եւ ուստի այդ գաղանիքին յայտնութեան փոխարէն, ան կը հաւանի Պրոմէթէոսը արձակել: Այս է նիւթը Եսթիլէսի «Պրոմէթէոս Արձակուած»ին, որ գծախառնար մեղի չէ հասած: Շէլի սակայն, յանդուգն ճարտարութեամբ մը, փոխած է այդ ընկալեալ ձեւը եւ զայն յարմարացած իր անձնական համոզումներուն պատկերացման: Ան չէ ուզած որ Պրոմէթէոս, վեհանձն, մարդասէր ու անձնագործ Տիտանը, զիջանի սակարկութեամբ մը իր ազատութիւնը ձեռք բերել, այլ ուզած է որ՝ հակառակ ամէն տառապանքի՝ ան մնայ ըմբոստ ու անյողդողդ, եւ իր փրկութիւնը գայ ոչ թէ իր կողմէ եղած զիջումով մը, այլ դէպքերու անխուսափելի բերումով: Ըստ Եսթիլէսի կամ յունական առաստիւին, Արամազդ իր իշխա-

հուլիսինը կը պարտի Պրոմեթեոսի. այս վերջինն է որ անոր տուած է իր գահն ու գորութիւնը: Շէլի իւրացուցած է այդ տեսակէտը եւ անոր սակ ծածկած է իր խոր համոզումներէն մէկը: Պրոմեթեոս՝ ըստ Շէլիի՝ տառապեալ մարդկութիւնն է. իսկ Արամազդ՝ ոչ չարիքի վերացական գաղափարն է, ոչ ալ՝ քրիստոնէական ըմբռնումով՝ սէր եւ հոգի Աստուածը, որուն անձնաւորութեան չէր հաւատար Շէլի, իր կրօնքը ըլլալով տեսակ մը համաստեղծութիւն, հիւսթապաշտութենէ եւ ամէն կառէ զերծ՝ բնութեան պաշտամունք մը որուն առանցքը բացարձակ սէրն էր:

Բռնակալ Արամազդը որուն դէմ Շէլի անխնայ պայքար մղել կուտայ Պրոմեթեոսի — կամ մարդկութեան — մարմնացումն է այն բոլոր օրէնքներուն, բարքերուն, կրօնային, քաղաքական կամ ընկերային հիմնարկութիւններուն, զորս մարդիկ իրենց իսկ ձեռքով ստեղծած ու գահ բարձրացուցած են եւ կը պաշտեն, բայց որոնք, ժամանակի հոլովումով իրենց ճիւղահոգութիւնն ու կենսունակութիւնը կորսնցնելով, կը դառնան յառաջդիմութեան թըշնամի եւ արատութեան արգելք:

Շէլիի հալածանքը մարդոցմէ ստեղծուած եւ մարդիկը կեղեքող այդ աստուածին դէմ էր, եւ իր արամեղութեան մէջ չէ ուզած որ ան ազատի անկումէ իր զոհին տկարութեամբը կամ վեհանձնութեամբը, այլ ուզած է որ փլչի իր ծանրութեամբ, կործանի իր զաւկին ձեռքով, ինչ որ Շէլիի մէկ ուրիշ խոր համոզումն էր, այսինքն թէ չարիքը գաղափարաւորած է փճանալ իր իսկ սաստկութեան պատճառաւ, իր իսկ տուած պտուղով:

Չորս արարէ կը բաղկանայ այս թատերադրութիւնը: Առաջինը Պրոմեթեոսի ահեղի տառապանքը եւ անսասան հաւատքը կը ներկայացնէ: Երբ գործողութիւնը կը սկսի, երեք հազար տարիէ ի վեր Պրոմեթեոս՝ Արամազդի հրամանով՝ արգէն կախուած է ժայռէն ու տառապած, կրակի գործածութիւնը մարդոց սորվեցուցած ըլ-

լալուն համար: Իր սաքերուն քովն են երկու ովկէանադուսարեր, Պանթէա եւ Իօնէ, որոնք իր ցաւն ու մենութիւնը կը մեղմեն: Իրենց մեծ քոյրը սակայն, Ասիա, Պրոմեթեոսի սիրականը, հեռաւոր վայրի մը մէջ վիշտով ու կարօտով կը տուայտի: Պրոմեթեոսի հոգին ասեղութիւն չունի այլ եւս, տառապանքը իմաստուն ու բարի ըրած է զինքը, առանց սակայն անոր կամքը ցնցելու: Վսեմ մենախօսութեան մը մէջ ան փափաք կը յայտնէ անգամ մը եւս լսելու այն զարհուրելի անէծքը զոր ինք կարգացած էր Արամազդի վրայ, երբ այս վերջինը զինքը յաւիտենական տանջանքի գաղափարաւորած էր: Իր կոչը կ'ուզէ լեռներուն, ջուրերուն, օդին ու հովերուն, բայց ասոնցմէ ոչ մէկը կը համարձակի զայն կրկնել: Միայն օգիները կրնան զայն անպատիժ վերարտադրել, բայց որովհետեւ Պրոմեթեոս՝ իր անհուն բարութեամբ՝ չի փափաքիր որ այդ ասեղալիտ խօսքերը իրեն նմանող ո'րեւէ մէկու մը շրթունքէն վերստին անցնին, իր հրամանով՝ Արամազդի ուրուականն է որ անդունդէն կուգայ եւ կ'արտասանէ այդ անէծքը անգամ մըն ալ:

Արամազդ լսած ըլլալով Պրոմեթեոսի ներողամիտ արամաղբութիւնը, իր պատգամաւորը՝ Հերմէսը՝ կը զրկէ որպէս զի Պրոմեթեոսէն կորզէ այն գաղանիքը որ այնքան կարեւոր է իրեն համար: Երբ մարդկութեան ախոյեանը՝ ամէն նոր տանջանքի սպառնալիք արհամարհելով՝ անգործութիւն կը մնայ, ճիւղներու լեզւաններ կուգան եւ անոր վրայ կը թափեն հոգեկան ամէն կարելի տանջանք: Բայց ան՝ մահու չափ տառապելով հանդերձ՝ չի յայտնէր գաղանիքը և չի կորսնցնէր բնաւ իր յոյսը: Ճիւղները կը մեկնին շփոթահար, մինչ սիրուն օգիներ՝ Տիտանին քով կը փութան զինքը սիրովելու: Ուժասպառ է Պրոմեթեոս, բայց հոգւով խաղաղ: Արշալօյսը ծագիլ կը սկսի իր անցուցած օրհասի ժամերէն վերջ, մինչ ան՝ կարօտը կը յայտնէ իր սիրուհւոյն համար, ու կը

կրկնէ նաեւ իր բաղձանքը՝ թէ պիտի ուզէր «տառապեալ մարդկութեան զօրութիւնն ու փրկիչը ըլլալ, կամ անհետանալ իրերու սկզբնական վիճին մէջ»:

Երկրորդ արարը կարելի է կոչել Ասիայի ինքնաճանաչումն ու ճամբարդութիւնը: Տեսարանը կը սկսի գեղեցիկ հովիտի մը մէջ, բոլորովին տարբեր Պրոմէթէոսի դաժան ու ամալի ժայռէն: Ասիա սակայն՝ հակառակ զինքը շրջապատող հրաշալի բնութեան, տխուր է. ան կը սարսէ ու կ'երազէ սիրահալ: Արշալոյս է. Պանթէա՝ հաւատքի ոգին՝ որ միջնորդն է մարդկութեան եւ իր խոնարհ միջեւ՝ Պրոմէթէոսի քովէն կուգայ լուր բերելու Ասիային: Երկու խորհրդաւոր երազ կը պատմէ որոնք հրաւեր մըն են Ասիայի՝ սիրոյ ոգիին՝ որպէս զի գործի լծուի եւ Պրոմէթէոսը ազատէ: Ասիա կը տեսնէ այդ երազները Պանթէայի աչքերուն մէջ, ու տակաւ իր ներքին տարտամ գրգռմաներուն իմաստը կը յայտնուի իր միտքին ու կ'ըմբռնէ թէ իր կոչումն է ոչ միայն համբերել ու տառապիլ, այլ գործել ու փրկել: Ճամբայ կ'ելլեն ուրեմն երկու քոյրերը, սէր ու հաւատք, եւ կ'անցնին փորձառութեանց սրբաւկներէ ու կը հասնին քարայրը զարհուրելի 'Իեմպորգոնին' անտեսանելի ճակատագրին՝ որ խաւարի մէջ կ'ապրի քողարկեալ: Ասիա կը տեսնէ սակայն զայն անբոյ, ու գոյութեան եւ շարիքի ծագման շուրջ հարցումներ ուղղելէ վերջ անոր, կ'ուզէ գիտնալ թէ ե՛րբ պիտի հնչէ Պրոմէթէոսի ազատութեան ժամը: Իբրեւ պատասխան, խօսքի տեղ, բէպքեր է որ տեղի կ'ունենան: Ժամերու կառքերն են որ իրենց տողանցքը կը կատարեն:

Դեմպորգոն «մութ կառք»ի մը մէջ, իսկ Ասիա եւ Պանթէա բոցավառ կառք մը մանելով, կը տարուին խորհրդաւոր լեռ մը, ուր Ասիա կ'ալլափոխուի եւ այնքան հրաշալի շողիւնով մը կը փայլի որ իր բռն էութիւնը կը ծածկուի եւ հագիւ կ'ընդհանարուի իր լոյսէ զգեստին մէջէն: Չայն մը որ Պրոմէթէոսինն է, պաշտումի քնա-

րական երգ մը կ'ուղղէ իրեն, եւ ինք ալ կը պատասխանէ նոյնքան գեղեցիկ ու խորիմաստ երգով մը որ կը սկսի. «Հոգիս նաեւ մ'է գիւթական...» բառերով:

Դեմպորգոն՝ որ Շէլլիի պատմութեան մէջ Արամազդի այն զաւակն է որ սահմանաւոր է իր հայրը տապալելու, կը ներկայացնէ ճակատագիրը, գէպքերու տրամբանութիւնը, եւ բանականութիւնը: Պէտք է նկատել թէ Շէլլի զայն դուրս կը հանէ իր առանձնացումէն ու գործի կը մղէ, Ասիայի հետ տեսնուիլ տալէ վերջ, պատկերացնելով գիցալէպին կեղեւին տակ ուրիշ ճշմարտութիւն մը, թէ գաղափարը կեանքի մէջ մաս կ'առնէ, գործն ու մղիչ ուժ մը կ'ըլլայ, զգացումի հետ շփում ունենալէ եւ անոր ջերմութիւնը ստանալէ վերջ: Այսպէս, Արամազդի գահընկէցութիւնը տեղի կ'ունենայ ուրեմն բանականութեան ու սիրոյ գործակցութեամբ, բայց մանաւանդ սիրոյ գրգռումով, զոր Շէլլի, «կեանքի կեանքը» կը կոչէ ու կը փառաբանէ անսահման պաշտումով մը:

Այս արարը, խորհուրդի եւ արուեստի տեսակէտով, գործին ամենէն գեղեցիկ մասն է եւ անգլիական գրականութեան անկորն չելի փառքերէն մէկը:

Երրորդ արարին մէջ տեղի կ'ունենայ Արամազդի անկումը եւ Պրոմէթէոսի արձակումը: Արամազդ, ամուսնանալով թէտիսի հետ, անգիտակցօրէն իր կործանումը պատրաստած է. այդ միութեամբ ծնած դուստրը կը տեսնենք որ տիեզերքի գահակալ իշխանին կը ներկայանայ եւ անոր գահընկէցութիւնը կը յայտարարէ: Արամազդ անգոր է ճակատագրին գէմ: Պրոմէթէոսի անէծքը իր ազդեցութիւնը գործած է, եւ բռնակալը կ'իյնայ կործանման անդունդը: Հերակլէս կ'արձակէ Պրոմէթէոսը, որ Ասիայի միանալով, կը թեւակոխէ անսահման ազատութեան ու երանութեան շրջան մը:

Չորրորդ արարը ցնծութեան երգ մըն է հանգիստուր: Երկինքի եւ երկրի բոլոր զօրութիւնները, զմայլելի երգակցութեամբ՝

յաղթանակը կը փառաւորեն: Պատկերներու գեղեցկութեամբ եւ խանդավառ հրօծումներ զեղուն արտայայտութեան տեսակէտով, այս էջն ալ նմանը չունի բանաստեղծութեան մէջ:

Հակառակ այն բոլոր միութիւններուն որոնց կը հանդիպինք մանրամասնութիւններու մէջ, կը տեսնենք թէ այս երկը, գեղեցիկ բայց կցկտուր քնարական կտորներու, աւելի կամ նուազ դիւրաբեկ թեւերով ու բռնազբօսիկ կերպով իրարու կարկըտուած, խառնակ ամբողջութիւն մը չէ: Ընդհակառակն, դիցավէպի մը պատեանին տակ, խղճմտօրէն ուսումնասիրուած ու կառուցուած գործ մըն է իմաստի ներքին միութեամբ, որուն խորհրդանշական միութիւններուն մէջէն կարելի է տեսնել հեղինակին ճրագրին արարէ արար դարդաւորութիւնը:

Իր բանաստեղծական արժէքէն զատ, ինչ որ «Պրոմէթէոս Արձակուած»-ի հմայքը կը կազմէ մեզի համար այսօր, ոչ թէ անոր պարունակած իմաստասիրական, կրօնական կամ քննադատական տեսութիւններն են, որոնք թէեւ ինքնին շահեկան՝ բայց իրենց ժամանակին դրոշմը կը կրեն ու վիճելի են եւ յաճախ անընդունելի, այլ անոր յաւիտեանալէս թարմ ու անսոսնայ ոգին, որ տառապալիքն ու անապահաւան սէր մըն է մարդկութեան հանդէպ եւ անդրդուելի հաւատք մը՝ թէ չորիքը վերջապէս պիտի պարտուի բանականութեան ու սիրոյ միացեալ ուժով: Ազատատենչ մարդասիրութիւնն է որ անոր մէջ մեզի կը ներկայանայ արուեստի բարձրագոյն տարադով, բանաստեղծներու ամենէն բանաստեղծականին կախարդական լեզուով:

1820ին էր որ Շէլլի հրատարակեց իր այս հրաշակերտը երբ դեռ քսանեւութիւն տարեկան էր, իր եղբրական մահէն զբերէ երկու տարի առաջ:

Շէլլի թարգմանել գեղեցիկ օգերեւոյ-

թի մը հետ խաղալու կը նմանի: Զափազանց խուսափուկ բանաստեղծ մըն է ան, իսկապէս Arielը, երգիչ ոգի մը, որ բռնել կարծած՝ վայրկեանիդ խոյս կուտայ ձեռքէդ, խորհուրդի մը պատրանքը կամ թելադրանքը ձգելով: Իր սուղերը, իմաստի պարունակութեամբ երբեմն այնքան նոսր են ու աննիւթական որ երաժշտութիւն թարգմանելու անկարելի գործին կը վերածուի շատ անգամ աշխատութիւնը: «Եթերային», «այերային», «գոյորշաւոր», են. անշուշտիւրի ու օգային որակականներ յաճախ կուգան իր գրչին տակ: Իր միութիւնները, ոչ թէ ուղեղային ճիգով, «ուղուած», արուեստական խորութիւններ են, այլ իր տեսանոյթի խառնուածքին բերմունքը: Իսկական «գուտ բանաստեղծն» է: Բաղդատաբար շատ աւելի դիւրին է թարգմանել դատական հեղինակ մը, որուն խորհուրդներն ու ոճը յստակ են, քան պարիկներու լեզուով խօսող քնարերգակ մը: Տողերուն երաժշտականութիւնը թարգմանութեամբ տալ, խնդրէ դուրս է անշուշտ, եւ ամիսոս որ այդպէս է, որովհետեւ գործին մեծագոյն հրապոյրներէն մէկը անոր նուազային գեղեցկութիւնն է:

Միօրինակ չափով մը չէ որ Շէլլի գրած է այս թատրերգութիւնը: Անգլիական անյանդ բայց տաղաչափեալ սովորական ոտանաւոր տողն է որ գործածած է, առ հասարակ, նկարագրական ու զրույստարական մասերուն մէջ. բայց պարագաներու, անձերու եւ տեղին առթած ներշնչումին համեմատ, այլազան չափեր ու կշռոյթներ գործածած է զմայլելի պատշաճութեամբ, երբեմն յանգուոր փոքրիկ երգեր ալ դնելով պարիկներու բերանը:

Ներկայ տաղաչափեալ թարգմանութիւնը գրեթէ բառացի եւ սուղ առ սուղ հայացումն է բնագրին, բացի անշուշտ այն պարագաներէն երբ քերականական ու տաղաչափական պահանջքով շրջումներու հարկը ծագած է: Պէտք չկար մէկ տեսակ չափի մը կապուելու, ինչ որ թէ՛ միօրինակութիւն պիտի ստեղծէր, թէ՛ բնագրին

ձեւին պիտի չպատշաճէր, եւ թէ՛ աւելորդ լուծ մը պիտի պարտադրէր: Ընդհակառակն բնադիրը չգիմածուելու համար, չվարանեցայ նոյն իսկ միեւնոյն հատուածին ընթացքին տարբեր չափել գործածել, պէտք եղած տեղերը շեշտեր դնելով որպէս զի ընթերցողը մէկ չափէն միւսը անցնելու պահուն՝ չշփոթի, թէեւ տառնաւոր կարգալու վարժ մէկը ասոր ալ պէտք պիտի չունենար: Չափերու այս առաձգականութիւնը ոչ միայն անհրաժեշտ եղանակը թուեցաւ ինձ բնագրին հարադատութիւնը կարելի եղածին չափ պահպանելու համար, այլ նաեւ յարմարագոյնը Շէլիի թեւաւոր, քմայքոտ ու փոփոխական ներշնչումին եւ անոր ծնունդ ալլազան կշռոյթներուն:

Թարգմանութիւն մը—մանաւանդ տաղչափեալ— ամենէն նպատաւոր պայմաններու մէջ իսկ, տեսակ մը լարախաղացութիւն է: Մինչ հեղինակը՝ իր ստեղծագործ ներքին մղումին համեմատ՝ ազատօրէն կը թեւածէ, թարգմանիչը՝ իմաստին հաւատարիմ մնալու իր հիմնական

պարտաւորութեամբ, ստիպւած է հետեւիլ սահմանուած գնացքով, խորքի եւ ձեւի սեղմումներու հակադակ իր հաւասարակըշուութիւնը պահելու նախահոգութիւնով: Անոնք որ փորձով դիտեն այս ընդհանուր գծաւորութիւնը եւ ծանօթ են մասնաւորապէս Շէլիի գործին, կրնան ըմբռնել թէ որքան վարանումով է որ ձեռնարկեցի այս աշխատութեան: Ինչ թերութիւն որ կայ անոր մէջ, անշուշտ իմս է. բայց ինչ արժանիք որ ան կրնայ ներկայացնել, պիտի ուզէի զոյն ձօնել, գորովանքի զգացումներովս, Փրօֆ. Աբրահամ Տէր Յակոբեանի, ի յիշատակ անգլիերէնի առաջին դասիս, ու նաեւ Պ. Արշակ Չօպանեանի, առանց որուն առաջարկին ու սիրով իր ստիպման, ապահովաբար պիտի չլծուէի այս թարգմանութեան գործին, որ դիտ երկար առեն «արտոյտ»ին ընկերութեան մէջ պահեց, ճիգի հետ այնքան հրճուանք պատճառելով ինձի:

ՅԱԿՈՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Նիւ Եօք